

אסוקי שמעתתא

פרק ראשון

דף ב, א

תחילת זמן קריאת שמע של ערבית; וכשהציבור מקדימין תפילת ערבית מה יעשה

זמן¹ קריאת שמע¹⁴ בלילה משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלכו; ואם קראה קודם לכן, חוזר וקורא אותה בלא ברכות; ואם הציבור מקדימים לקרות ק"ש מבעוד יום, יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם², וכשיגיע זמן, קורא קריאת שמע בלא ברכות. ומיהו² לא יחזור ויתפלל בלילה אע"פ שהציבור מקדימים הרבה לפני הלילה, אלא א"כ הוא רגיל בשאר פרישות וחסידות דאז לא מתחזי כיוהרא מה שיחזור³ ויתפלל.

תחילת וסוף זמן קריאת שמע; לכתחילה ובדיעבד

לכתחילה⁴ צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים, וזמנה עד חצי הלילה⁵; ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר, יצא ידי חובתו. זמן הקטרת האימורים בלילה; מן התורה ומדרבנן

כל⁶ שקרבו מתיריו ביום מעלין אותו על המזבח כל הלילה, כיצד זכחים שנוק דמם ביום מקטירין אימוריהן בלילה עד שיעלה עמוד השחר, וכן איברי העולות מקטירין אותן בלילה עד שיעלה עמוד השחר, וכד⁷ להרחיק מן הפשיעה אמרו חכמים שאין מקטירין האימורין ואיברי העולה אלא עד חצות הלילה.

זמן אכילת קרבנות הנאכלים ליום ולילה; מן התורה ומדרבנן

כל⁸ אלו הנאכלין ליום ולילה דין תורה שהן נאכלין עד שיעלה עמוד השחר וכדי להרחיק מן העבירה אמרו חכמים שאין נאכלין אלא עד חצות הלילה.

ברכות קריאת שמע ביום ובלילה

הקורא⁹ קריאת שמע מברך לפניו ולאחריה, ביום מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה, ובלילה מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה.

כהנים שטבלו מטומאת אוכלים תרומה רק בהערב שמש

אין¹⁰ המטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריב שמשו ויצאו שלשה כוכבים בנינוניים, וזה העת כמו שלישי שעה אחר שקיעת החמה שנאמר ובא השמש וטהר עד שיטהר הרקיע מן האור ואחר יאכל מן הקדשים.

דף ג, א

הזמן שראוי להשכים ולהתפלל על החורבן והגלות

המשכים¹¹ להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות שמשנתות המשמרות¹², שהן בשלישי הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה שיתפלל באותן השעות על החורבן ועל הגלות, רצויה. ראוי¹² לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש.

חשיבות עניית אמן יהא שמייה רבא

ומה¹³ שאנו אומרין הקדיש בלשון תרגום יש אומרים מפני המלאכים שלא יתקנאו בנו שאנו משבחים שבה נאה כזה וגם שעל ידי זה הקב"ה

אליבא דהלכתא

א] אם בקריאת שמע יכול לצאת מאחרים

הריטב"א¹⁴ כתב שבקריאת שמע חייב כל אחד לקרוא ולשנן בפיו ואין אחד מוציא חבריו, ואפילו בצבור אין השליח ציבור מוציא את הרבים, שכן למדו בירושלמי¹⁵ מ'שונות' שחייב כל אחד לשנן בפיו ואין יכול לצאת מאחר, וכן דייק הגר"א¹⁶ מלשון המשנה 'קורין את שמע' בלשון רבים, ולא כתבו כמו לקמן¹⁷ 'בשחר מברך שתיים' בלשון יחיד, כדי ללמד שעל כולם לקרוא ואין יכול א' לצאת מחבירו, אבל המגן אברהם¹⁸ הביא שנחלקו בזה ומסיק שבעשרה אנשים יכול א' להוציא אחרים, והפרי מגדים¹⁹ כתב שבפסוק ראשון שבוזה לכולי עלמא אין יוצא מאחרים, כיון שפסוק ראשון צריך כוונת הלב וקבלת מלכות שמים, והמשנה ברורה²⁰ פסק שיוצאים מאחרים.

ב] הנחת תפילין אחר פלג המנחה

רבינו תם כתב²¹ שגם המתפללים ערבית בבית הכנסת קודם צאת הכוכבים, יוצאים ידי חובה בקריאת שמע של בית הכנסת, כיון שהלכה כרבי יהודה²² שזמן מנחה הוא עד פלג המנחה ומיד שכלה זמן מנחה מתחיל זמן ערבית, והיינו

שמפלג המנחה נחשב זמן שכיבה ויוצא ידי חובת קריאת שמע של לילה, וכתב מהרי"ל²³ שלפי זה יש לדון אם מותר להניח תפילין אחר פלג המנחה, כיון שקיימא לן להלכה שלילה הוא זמן תפילין²⁴, אלא שחכמים אמרו שלא יניחו בלילה שמא יבוא לישן בהם, וכיון שמפלג המנחה הוא זמן שכיבה היה ראוי להחמיר לא להניח תפילין מחשש שמא יישן בהם, אלא שכותב שיש לחלק ולומר שלא גזרו חכמים שלא יניח תפילין מחשש שמא יישן רק בלילה ממש שהוא זמן שכיבה לכולם, אבל מפלג המנחה שרוב האנשים אינם שוכבים אז לא גזרו.

ג] אם חיוב לחם משנה בשבת הוא מן התורה

המנחת יעקב²⁵ כתב לענין חיוב לחם משנה בסעודות שבת שדרשו²⁶ מ'לחם משנה', שיש ללמוד מדברי רב אשי²⁷ שמשמרה ומחצה נחשב גם כשני משמרות, שגם לענין חיוב לחם משנה מן התורה די בכך ומחצה, ורק מדרבנן חייבים בשני ככרות והסמיכוהו לפסוק זה, אבל החתם סופר²⁸ חלק עליו וכתב שהחיוב מן התורה כיון שבפסוק זה נכתב 'לחם משנה שני העומר לאחד' וכיון שנכתב בפירוש מנין 'שני' אין לפרש בו אחד ומחצה²⁹.

1. שולחן ערוך אורח חיים רלה, א. 2. רמ"א שם. 3. כתב הביאור הלכה שמשמע מדבריו שהרגיל בפרישות יש לו להתפלל שתי פעמים, אבל המרדכי שהוא מקורו כתב שהרגיל בפרישות יכול לפרוש מהציבור ולא יתפלל עמהם אלא ויתפלל אחר כך בזמנו, וכתב שיתכן שיש טעות סופר ברמ"א במה שכתב 'שיחזור ויתפלל', אלא צריך לומר שיכול להמנע מהתפלל עם הציבור אלא ימתין עד צאת הכוכבים. 4. שולחן ערוך שם ג. 5. בביאור הלכה הביא שדעת השאגת אריה שהלכה כהרא"ש שלכתחילה זמנה כל הלילה, וכתב שהעיקר כשולחן ערוך שלכתחילה זמנה עד חצות אולם במקום הדחק כגון שהוא מלמד תורה לאחרים וכהיא גוונא אפשר לסמוך על שיטת הרא"ש שכן משמע במגן גבורים. 6. רמב"ם מעשה הקרבנות ד, ב. 7. המשנה למלך ציין לרש"י כאן שחולק שעל הקטר חלבים לא תיקנו חכמים שי להקטירם עד חצות, אלא כשר כל הלילה. 8. שם י, ח, וביארו תוספות זכאים נו, ב ד"ה להרחיק, שרק לנאכלין ליום ולילה עשו הרחקה עד חצות כיון שאינו ניכר מתי תחילת היום, מה שאין כן לנאכלין לשני ימים ולילה אחד כיון שניכר מתי שקיעת החמה. 9. רמב"ם קריאת שמע א, ה. 10. רמב"ם תרומות ז, ב. 11. שולחן ערוך אורח חיים א, ב. 12. שם ג. 13. טור אורח חיים נו. 14. מגילה ב, א דייק ממה ששם כתבה המשנה 'מגילה נקראת', ולא כתבה 'קורין את המגילה' כמו שכתוב כאן 'קורין את שמע', וביאר שבמגילה די בקריאה אחת שאחד קורא וכולם שומעים, מה שאין כן בקריאת שמע שצריך שכולם יקראו. 15. ברכות כה, ב. 16. בשנות אליהו. 17. יא, א. 18. סא, טז. שכתב שם שבתשובת מהר"ם אלשקר כתב בשם רב האי והרשב"א שאין לקרות קריאת שמע בקול רם עם השליח ציבור, כדי שלא יבוא לסמוך על קריאת השליח ציבור ולצאת בשמיעה, אמנם כתב שהכנסת הגדולה כתב בשם הרא"ם שיוצא ידי חובתו בשמיעה, וציין למה שכתב בסמ"ק נט, ה שחילק שם שבעשרה יכול א' להוציא אחרים. 19. פתיחה כוללת ג, כח. 20. סא, מ. 21. בתוספות ד"ה מאימתי. 22. לקמן כו, א. 23. קנז. 24. שולחן ערוך אורח חיים ל, ב. 25. בתשובות שבסוף הספר תשובה שכ. 26. לקמן לט, ב. 27. לקמן עמוד ב, ביאר שלרבי נתן שיש ג' משמרות בלילה שמשמרה וחצי נחשב כשני משמרות, ולכן דוד שקם בחצות כמו שכתוב 'חצות לילה אקום להודות לך', אמר 'קדמו עיני אשמורות'. 28. בתשובותיו א, אורח חיים מו. 29. ובגליוני השי"ס הביא מבכא בתרא קסב, ב לענין שטר שהרחיק את העדים מהכתב שני שיטות פסול, שאם הרחיק שיטה ומחצה אינו כשני שיטין, ומוכח שאחד ומחצה אינו נחשב כשנים.

אסוקי שמעתתא

נוצר לחורבן הבית וגלות ישראל כדאיתא בפרק קמא דברכות בשעה שישאל עונין אמר יש"ר הקב"ה מנענע בראשו ואומר אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם ומה לו לאב שככה מקלסין אותו בניו ורחקם מעל שלחנו וכביכול שיש דאגה לפניו ואם יבינו המלאכים זה יקטרגו עלינו על כן אומרים אותו בלשון שלא יבינו שאינן מכירין ארמית. אין ליכנס ולהתפלל בחורבה ולא³⁰ בחורבה, מפני חשד ומפני המפולת ומפני המזיקים.

דף ג, ב

אין לומר דברי תורה בפני המת

אין³¹ אומרים בפני המת אלא דברים של מת, כגון צרכי קבורתו והספד; אבל שאר כל דבר, אסור. והני מילי בדברי תורה, אבל במילי דעלמא לית לן בה³².

דף ד, ב

אסור לאכול כשהגיע זמן קריאת שמע; ואם התחיל מפסיק

אסור³³ להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית, ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה, מפסיק וקורא ק"ש בלא ברכותיה וגומר סעודתו, ואח"כ קורא אותה בברכותיה ומתפלל.

סמיכות גאולה לתפילה בחול ובשבת; ואמירת ה' שפתי תפתח

צריך³⁴ לסמוך גאולה לתפילה ולא יפסיק ביניהם, אפי' באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק, חוץ מה' שפתי תפתח³⁵ ויש³⁶ אומרים שמותר לענות אמר על גאל ישראל, וכן נוהגין. ויש אומרים הא דצריך לסמוך גאולה לתפילה, היינו דוקא בחול או ב"ט, אבל בשבת א"צ (פירוש דמעמא דבעינן למסמך גאולה לתפילה, משום דכתיב³⁷ יענך ה' ביום צרה, וסמוך ליה³⁸ יהיו לרצון אמרי פי וגו' וגואלי, ושבת לאו זמן צרה; ולעניות דעתי נראה דמה שאין כן ביום טוב, הוא משום שהם ימי הדין כדתנן³⁹ בפסח, על התבואה וכו'), וטוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך⁴⁰. מיד אחר סיום תפילת י"ח יאמר יהיו לרצון וגו'

אין⁴¹ נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, אלא אחר סיום י"ח מיד, יאמר: יהיו לרצון; ואם בא לחזור ולאומרו פעם אחרת אחר התחנונים, הרשות בידו.

באמירת אשרי יש לכוין ב'פוח את ידך' ולסיים ב'ואנחנו וגו'

צריך⁴² לכוין בפסוק פוח את ידך ואם לא כוון, צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת. ואומרים⁴³ פסוק ואנחנו נברך יה אחר תהלה לדוד.

סדר קריאת שמע שעל המיטה

קורא⁴⁴ על מטתו פרשה ראשונה של שמע ומברך: המפיל חבלי שינה על עיני וכו'⁴⁵. ויקרא⁴⁶ קריאת שמע סמוך למטתו, ואין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שעל מטתו⁴⁶, אלא יישן מיד, שנאמר⁴⁷: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, ועיני לעיל סימן ס"ג אי מותר לקרות כשהוא שוכב⁴⁸; ואם קרא ק"ש ולא יוכל לישן מיד, אז חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה ושייה קריאתו סמוך לשינתו; ואין מברכין על ק"ש של ערבית. ואומר⁴⁹: יושב בסתר עליון ואומר: ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה ואומר: ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה ברוך ה' בשכבנו ברוך ה' בקומנו, ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן וכו', ה' שומרך וכו' מעתה ועד עולם, בידך אפקיד רוחי וכו', יברכך ה' וכו', עד וישם לך שלום, ואומר: השכיבנו עד סמוך לחתימה.

אליבא דהלכתא

ברכה⁵¹, וכוונתם כמו שביאר הגהות אשר⁵² שקריאת שמע על המיטה תיקנו מפני המזיקין שלא יזיקוהו, ואין לברך על דבר שנתקן מפני הסכנה, אבל ר' אברהם בן הרמב"ם⁵³ כתב שהטעם כי קריאת שמע אינה חובה ולכן אין לברך עליה, ומה שאמרו כאן 'מצוה לקרותה על מיטתו' היינו שהיא רשות ונדבה ואינה חובה, והערוך השולחן⁵⁴ כתב שהטעם שאין מברכין כי עיקר החיוב היא ברכת המפיל אלא שמוסיפים לקרוא את קריאת שמע, ואין שייך לברך ברכה על ברכה.

דן למה לא תיקנו בקריאת שמע על המיטה לברך אשר קדשנו וציונו' התוספות⁵⁰ כתבו בשם רבינו יהודה שאין לברך על קריאת שמע שלפני מטתו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות שמע, משום שקריאת שמע היא לצורך האדם, וכמו שפירש בהלכות גדולות מה שמברכים על נטילת מים ראשונים ואין מברכים על נטילת מים אחרונים, כיון שמים הראשונים נטילתם היא מצוה משום סרך תרומה, אבל אחרונים שהם לצורך אדם משום מלח סדומית אין טעוניהן

30. שולחן ערוך אורח חיים ז, ו. 31. שולחן ערוך יורה דעה שמד, טז. 32. וכתב הש"ך יא, שלמחבר דברי תורה אסור אפילו חוץ לד' אמות, ומילי דעלמא מותר אפילו תוך ד' אמות, אבל הב"ח פסק ששגם מילי דעלמא אין לדבר תוך ד' אמות, אבל דבריו של מת אפילו בדברי תורה מותר אפילו תוך ד' אמות, והוסיף שהמרדכי כתב שחדר שהמת מונח בו חשוב כד' אמות. 33. שולחן ערוך אורח חיים רלה, ב, כן למד רבינו יונה מדברי הגמרא שמתעם זה אמרו שקריאת שמע עד חצות, כדי שלא יבוא בערב מן השדה לביתו ויאמא אוכל קימעא ואישן קימעא ואחר כך אקרא, אלא כשאדם בא מן השדה בערב קורא קריאת שמע ומתפלל ואוכל פתו ומברך, ומשמע שאסור לאכול לשתות ולישן לפני קריאת שמע. 34. שולחן ערוך אורח חיים קיא, א. 35. תהילים נא, יז. 36. רמ"א שם. 37. תהילים כ, א. 38. שם יט, טו. 39. ראש השנה א, ב. 40. הטעם שפסק הרמ"א להחמיר גם בשבת, הוא על פי מה שכתב הבית יוסף שסימות הפסוקים זה רק סמך, ועיקר הלימוד הוא ממה שדימו י"ח ברכות אחר ברכת גאולה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתח המלך וכו', וטעם זה שייך גם בשבת, ומכל מקום מה שכתב שבמקום שצריך לכך יש להקל בשבת היינו שמתור לענות אמרן יהא שמיה רבא וקדושה וברכו בשבת אף בשחרית. 41. שולחן ערוך אורח חיים קכב, ב. 42. שולחן ערוך אורח חיים נא, ז וכתב המשנה ברורה טו הטעם שעיקר מה שקבעו לומר תהלה לדוד בכל יום הוא בשביל פסוק זה שמזכיר בו שבחו של ה' שמשגיה על בריותיו ומפרנסם. 43. רמ"א שם וכתב המגן אברהם שהטעם כמו שכתב הבית יוסף בשם הכל בו שאנחנו אומרים שנוכה לברך גם לעולם הבא כמו שאמרו חז"ל 'כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא', ולכן אומרים אותו גם במנחה, ולא כרש"ל שכתב שהטעם כדי לסיים בהללויה לחברו להללויה שאחריו ולכן כתב שאין לאומרו במנחה. 44. שולחן ערוך אורח חיים רלט, א, והמגן אברהם א כתב שר"י כתב על פי המדרש שיש לומר כל קריאת שמע שהיא רמ"ח תיבות לשמור רמ"ח אבריו, וכתב המשנה ברורה שזה רמ"ח תיבות יחד עם א"ל מלך נאמן. 45. רמ"א שם. 46. וכתב המשנה ברורה ד שאם תאב לשתות או לדבר איזה ענין נחוץ נראה שמותר אך יחזור ויקרא פרשת שמע, אבל אם כבר אמר ברכת המפיל אין להפסיק בין הברכה לשינה. 47. תהילים ד, ה. 48. שהמחבר כתב שם שיכול לקרוא כשהוא שוכב ובלבד שלא יהא פרקדן, והרמ"א פסק שם שכל זה רק כשיש לו טירחא לעמוד, אבל אם הוא לבוש בחלוקו שאין לו טורח לעמוד יש לו לעמוד ולקרוא. 49. שולחן ערוך שם. 50. חולין קה, א ד"ה מים. 51. כמבואר שם בגמרא שמים אחרונים חובה מטעם שיש מלח סדומית שמסמא את העינים, ופירש שם ר"י כיון שחכמים אמרו 'על כל אכילתך אכול מלח', ואם נגע במלח סדומית ושוב יגע בעיניו יכול לסמאם, והוסיף תוספות שאין להקשות לפי זה למה אין מברכים על מים אמצעיים בין גבינה לבשר שהם לצורך מצוה, משום שאין זה כי אם הכשר אכילה כניקור חלב ומליחת בשר, והרמב"ם ברכות ו, ב ויא, ד. כתב גם כן שמתעם זה אין לברך על מים אחרונים והוסיף שהרי זה דומה למי שסינן את המים ואחר כך שתה בלילה מפני סכנת עלוקה שאינו מברך וצונו לסנן את המים וכן כל כיוצא בזה, אמנם הראב"ד שם ו, ב כתב שכיון שיש עוד טעם למים אחרונים שדרשו מ'והתקדשתם והייתם קדושים' מים אחרונים כיון שידים מוזהמות פסולים לברכה, ולכן כתב שאם אכל דבר שיש בו זוהמא צריך לברך על רחיצת ידים, ורק אם אכל דברים יבשים שאין ידיו מוזהמות יש רק את טעם סכנה ואין לו לברך. 52. כאן א. 53. בתשובתי סימן עט. 54. רלט, ו.

אסוקי שמעתתא

דף ה, ב

צריך להניח מטתו בין צפון לדרום

וכן⁵⁵ אסור לישן בין מזרח למערב, אם אשתו עמו. ונכון להזהר, אפילו כשאין אשתו עמו. משה⁵⁶ שישן בה עם אשתו, צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום⁵⁷.

כשמתפלל צריך שלא יחצוץ דבר בינו לקיר

צריך⁵⁷ שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר. ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצים, (ולא חשיב מחיצה רק בדבר גדול שגבהו י' ורחבו ד' אבל דבר קטן לא חשיב הפסק), וכן בעלי חיים אינם חוצצים, אפילו אדם אינו חוצץ. ולי⁵⁸ נראה דבעלי חיים חוצצים ואדם אינו חוצץ, וכן נראה סברת הפוסקים, ואפשר דנפל טעות בספרים.

אסור להתעסק בצרכיו לאכול ולשתות לפני תפילת שחרית

אסור⁵⁹ לו להתעסק בצרכיו, או לילך לדרך, עד שיתפלל תפלת י"ח⁶⁰. (ויש מקילין, לאחר שאמרו מקצת ברכות, קודם שאמרו ברוך שאמר, וטוב להחמיר בזה), ולא לאכול ולא לשתות, אבל מים מותר לשתות קודם תפלה, בין בחול ובין בשבת וי"ט. וכן אוכלים ומשקין לרפואה, מותר.

ללמוד לפני תפילת שחרית; ברגיל להתפלל בבית מדרש; ובבית הכנסת; ובמלמד לאחרים

אפילו⁶¹ ללמוד, אסור משיגיע זמן תפלה, והיינו מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבהכ"נ, דאיכא למיחש דלמא מטריד בגירסיה ויעבור זמן ק"ש ותפלה⁶²; אבל מי שרגיל לילך לבהכ"נ, מותר. ואם הוא מלמד לאחרים, אפילו אם אינו רגיל לילך לבית הכנסת, מותר כיון שהשעה עוברת, דזכות הרבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד.

אסור לילך ולהשאיר חבירו יחידי מתפלל; בבית הכנסת שבשדות ושבעיר; בתפילת ערבית ובשאר תפילות

אם⁶³ נשאר אדם יחידי מתפלל בבהכ"נ שבשדות או אפי' בבית הכנסת שבבעיר, אם היא תפלת ערבית (שמתפללים בלילה), חייב חבירו להמתין לו עד שיסיים תפלתו, כדי שלא יתבלבל בתפלתו. (ויש מחמירין אפילו ביום, ובבית הכנסת שלנו שהם בעיר). ואם מאריך בבקשות ותחנונים, אינו חייב להמתין לו.

דף ו, א

ישתדל להתפלל בבית הכנסת; ובשעה שהציבור מתפללים

ישתדל⁶⁴ אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור⁶⁵, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת, יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, (והוא הדין בני אדם הררים בישובים ואין להם מגין, מכל מקום יתפללו שחרית וערבית בזמן שהציבור מתפללים⁶⁶). וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הציבור והוא מתפלל ביחיד, אעפ"כ יתפלל בבית הכנסת.

דף ו, ב

יש לקבוע מקום לתפילתו

יקבע⁶⁶ מקום לתפלתו, שלא ישנהו אם לא לצורך. ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל, אלא גם בבית הכנסת שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע.

לרוץ לבית הכנסת ולדבר מצוה; ואין לרוץ כשיוצא מבית הכנסת

מצוה⁶⁷ לרוץ כשהולך לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה, אפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה, אבל כשיוצא מבית הכנסת אסור לרוץ⁶⁸.

אליבא דהלכתא

הן כשהפוסקים והמקובלים חולקים איך ראוי לנהוג

לאומרם בפחות מעשרה, אבל מימי משה ועד זמן אנשי כנסת הגדולה לא היו מתפללים נוסח קבוע אלא כל אחד התפלל לפי צחות לשונו ומכל מקום התפלל כפי הסדר שתיקנו אחר כך אנשי כנסת הגדולה, היינו שעל כל דבר מאכל היה מודה לה' לפני אכילתו, וכן בתפילתו היה קודם מסדר שבחו של מקום ואחר כך מבקש צרכיו ושוב מודה על חלקו, ולא היו מתפללים כלל בציבור כיון שהיתה השכינה נגלית במקום הקרבן והיתה נבואה עדיין בישראל והיתה נשמעת תפלת כל יחיד ויחיד וברכתו לאל ית' על הנאתו מזה העולם, ולכן לא מצאנו בנביאים וכתובים תפלת ציבור עד אחר החרבן שתקנו אנשי כנסת הגדולה י"ח ברכות, ורק לענין קריאת התורה שתיקן משה לישראל שיהיו קורין בתורה בשני ובחמישי ושבת היו מתקבצים בציבור לקרוא, ואפשר שאז היו מתפללים בציבור כל אחד כפי צחות לשונו ולא היתה חזרת התפילה.

השולחן ערוך פסק שיש להניח מיטתו שיהיו ראשה ומרגלותיה אחד לצפון ואחד לדרום, אבל הרמ"ע מפאנו⁶⁹ כתב שיש לנהוג כמו שכתב הזהר להניח המטה ראשה ומרגלותיה אחד למזרח ואחד למערב, וכן כתב השאילת יעב"ץ⁷⁰ והוסף שאף שבמקום שהפוסקים והמקובלים נחלקו יש לנהוג כהפוסקים⁷¹, כאן שיש לפרש בדברי אבא בנימין 'שתהיה מיטתי בין צפון לדרום' כדברי הזהר⁷² שיש להניח צדדי המיטה בין צפון לדרום, על כן יש לנהוג כהזהר, אמנם המשנה ברורה⁷³ פסק שיש לנהוג לכתחילה כשולחן ערוך, והוסף שהגר"א⁷⁴ כתב שיש לפרש גם בדברי הזהר כהשולחן ערוך.

ענין תפילה בציבור היא מזמן אנשי כנסת הגדולה

המב"ט⁷⁵ כתב שרק מזמן תקנת אנשי כנסת הגדולה שתיקנו נוסח מיוחד י"ח ברכות, תיקנו שיתפלל בציבור וכן תיקנו שאר דברים שבקדושה שאין

55. שולחן ערוך אורח חיים ג, ו. 56. שולחן ערוך אורח חיים רמ, יז. 57. שולחן ערוך אורח חיים צ, כא, וכתב הט"ז שאין זה אלא מצוה מן המובחר כדי שלא יבטל הכוונה, ולכן כשאי אפשר בקלות להתפלל בלי חציצה לכותל אל יעכב התפלה בשביל זה לילך לחדר אחר להתפלל, אלא יעצים עיניו בשעת התפלה, או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ ולא יביא לידי ביטול כוונה. 58. רמ"א שם. 59. שולחן ערוך אורח חיים פט, ג. 60. וכתב המשנה ברורה כ שמשמע מהפוסקים שבשעת הדחק כגון שאין השירה ממתנת לו יכול לילך קודם ולהתפלל בדרך. 61. שם ו כתב המשנה ברורה ל שהאיטור הוא להתחיל משיגיע זמן תפילה, אבל אם התחיל קודם שהגיע הזמן אם ישאר לו זמן להתפלל אחר כך בזמן תפילה אינו פוסק, ומשיגיע הזמן לענין זה כתב המשנה ברורה לא שיש אומרים מעלות השחר ויש אומרים סמוך לנץ שאז מותר להתפלל לכתחילה. 62. וכשאמר לחבירו שיזכרו להתפלל מותר, משנה ברורה לד. 63. שולחן ערוך אורח חיים צ, טו, וכתב המשנה ברורה מח שהחייב להמתין הוא רק כשחבירו נכנס עמו בשוה, אבל אם נכנס אחר כך בזמן שלא יוכל לסיים תפילתו עם כולם אין חייב להמתין אלא משום מידת חסידות. 64. שולחן ערוך אורח חיים צ, ט. 65. כן הביא מסמ"ג. 66. שם יט, וגם כשמתפלל בביתו יקבע מקום שלא יבלבלוהו בני הבית, ותוך ד' אמות נחשב מקום א' ואין צריך לצמצם, משנה ברורה נט. 67. שם יב, והיינו סמוך לבית הכנסת שאז ניכר שרץ להתפלל, מלבד כשהולך עם הטלית ותפילין שניכר שהולך להתפלל, משנה ברורה מ. 68. מלבד אם יוצא על מנת לחזור שמצוה לרוץ כדי לחזור מהר, וכן אם יוצא לבית המדרש ללמוד, משנה ברורה מג. 69. בתשובתיו סימן ג. 70. מז. 71. מביא שכן פסק אביו החכם צבי בתשובתו לו, וכעין זה פסק המחצית השקל ריש רעד לענין מחלוקת הפוסקים והמקובלים בלחם משנה בליל שבת אם לבצוע העליונה או התחתונה, וכתב שיש לנהוג כהפוסקים. 72. פרשת במדבר. 73. ג, יא. 74. המשנה ברורה שם הביא שכן כתב בתשובת בנין של שמחה בשמו. 75. בבית אל-הים שער היסודות לח.

אסוקי שמעתתא

אין לרוץ בשבת; מלבד לדבר מצוה
 אין⁷⁶ לרוץ בשבת אלא אם כן הוא לדבר מצוה כגון לבית הכנסת או כיוצא בו. ואסור⁷⁷ לפסוע יותר מאמה בפסיעה אחת, אם אפשר לו בפחות.
 מצוה להרים קולו בהספד המת

מצוה⁷⁸ גדולה להספיד על המת כראוי. ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב, כדי להרכות בכיה ולהזכיר שבו.
 אסור להתפלל אחורי בית הכנסת אם אינו מחזיר פניו

ולא⁷⁹ אחורי בהכ"נ, אם אינו מחזיר פניו לבהכ"נ; ואחורי ב"ה הוא הצד שהפתח פתוח בו והוא הפך הצד שפונים אליו הקהל כשמתפללים.
 וי"מ בהפך וראוי לחוש לדברי שניהם⁸⁰. וגם כשמתפלל בשאר צדדים, חוץ לבהכ"נ, יש להחמיר שיחזיר פניו לב"ה. וכל זה כשניכר שמחזיר
 אחוריו לב"ה, אבל אם הוא מתפלל בבית הסמוך לב"ה, פניו כנגד א"י כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל ב"ה, מותר, שאינו ניכר שמחזיר
 פניו מבהכ"נ⁸¹.

יש לזוהר מאוד בתפילת המנחה

וכשיגיע⁸² זמן תפלת המנחה יתפלל ומאוד צריך לזוהר בה דא"ר חלבו אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שהרי לא נענה אליהו
 אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו והטעם מפני שתפלת השחר זמנה ידוע בבקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם
 שיהא טרוד בעסקיו וכן של ערב בלילה זמנה ידוע בבואו לביתו והוא פנוי מעסקיו אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד
 עסקיו צריך לשום אותה אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה ואם עשה כן שכרו הרבה מאד.

דף ז, א

לא ירצה חבירו בשעת כעסו

אם⁸³ רואה שדבריו מועילים ונשמעים אומר ואם לאו שותק, כיצד לא ירצה חבירו בשעת כעסו.

נביא שנתנבא על פורענות ולא באה אינו נביא שקר; נתנבא על טובה ולא באה הרי הוא נביא שקר

דבריו⁸⁴ הפורענות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו אם לא עמדו דבריו אין בזה
 הכחשה לנבואתו, ואין אומרים הנה דבר ולא בא, שהקב"ה אך אפים ורב חסד ונחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי
 נינוה, או שתלה להם כחזקיה, אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר
 טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר, ולא מצינו שחזר בדבר טובה אלא בחרבן ראשון כשהבטיח לצדיקים שלא ימותו עם הרשעים
 וחזר בדבריו, וזה מפורש במסכת שבת⁸⁵.

דף ה, א

להשתדל להתפלל בציבור

ישתדל⁸⁶ אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור¹.

מי שאינו נכנס לבית הכנסת שבעירו

מי⁸⁷ שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס בו להתפלל נקרא שכן רע וגורם גלות לו ולבניו.

אין להתפלל אצל הפתח; וישהה קצת לפני שיתפלל

יכנס⁸⁸ שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל. יש מפרשים שיעור שני פתחים דהיינו ח' פתחים יכנס לפנים, שלא ישב אצל הפתח שנראה כמו שאוי ישיבת
 בית הכנסת, ולפי זה אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח, אין בכך כלום. ויש מפרשים שהטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין, ולפי זה אם אינו
 פתוח לרישות הרבים אין בכך כלום. ויש מפרשים שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס, אלא ישהה שיעור שני פתחים. ונכון לחוש לכל הפירושים.

מצוה להתפלל בבית המדרש יותר מבית הכנסת; ב'י' ובלא י'; בקביעות ולפרקים

בית⁸⁹ המדרש קבוע קדוש יותר מבית הכנסת, ומצוה להתפלל בו יותר מבית הכנסת, והוא שיתפלל ב'י'. ויש⁹⁰ אומרים דאפי' בלא י' עדיף
 להתפלל בבית המדרש הקבוע לו; ודוקא מי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל בלאו הכי. ואפילו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן, שלא ילמדו
 עמי הארץ ממנו ויתבטלו מבית הכנסת. וכל שכן שלא יעסוק בתורה בבית הכנסת בזמן שהציבור אומרים סליחות ותחינות. והני⁹¹ מילי
 כשמתפלל עמהם, אבל מי שכבר התפלל ועומד שם לענות קדיש וקדושה יכול ללמוד.

אין לצאת באמצע קריאת התורה

אסור⁹² לצאת ולהניח ספר תורה כשהוא פתוח, אבל בין גברא לגברא, שפיר דמי⁹³.

אליבא דהלכתא

ז' תפילה בציבור או בזמנה מה עדיף הנועד ביהודה⁹⁴ כתב שראוי להקדים
 להתפלל מעריב בציבור לפני הזמן מאשר להתפלל ביחיד בזמנה, אמנם המשנה הכוכבים, שעדיף להתפלל לפני השקיעה ביחידות מאשר בציבור אחר השקיעה.

76. שולחן ערוך אורח חיים שא, א, ואף בחול אין לרוץ כי פסיעה גסה נוטלת א' מה' מאות ממאור עיניו של אדם, אלא שבשבת יש גם איסור משום 'מעשות דרכיך', משנה ברורה א. 77. רמ"א שם. 78. שולחן ערוך יורה דעה שמד, א. 79. שולחן ערוך אורח חיים צ, ז. 80. ועל כן אין להתפלל אחורי כותל המזרחי של בית הכנסת, כיוון שלדיעה ראשונה העומד שם יש לו להתפלל לצד שכל הציבור מתפללים, ולדיעה ב' אסור להתפלל כן. 81. כיון שהוא חדר בפני עצמו, ועל כן גם בית הכנסת שיש לו חדר או עזרת נשים אחרי כותל מזרחי שלו, מותר להתפלל שם לצד שכל הציבור מתפללים ואין בזה משום מתפלל אחורי בית הכנסת, אמנם לכתחילה אין לבנות שם העזרות כי יש שמפקפקין בזה, משנה ברורה כא. 82. טור אורח חיים תחילת סימן רלב. 83. רמב"ם דעות ה, ז. 84. רמב"ם יסודי התורה י, ד. 85. נה, א ומטעם שהצדיקים לא מיחו ברשעים. 86. שולחן ערוך אורח חיים צ, ט. 87. שולחן ערוך אורח חיים צ, יא, וכתב המשנה ברורה לח שהאחרונים כתבו שכל זה גם כשאין מנין בבית הכנסת, והפרי מגדים מסתפק בזה. 88. שם כ, וכתב המשנה ברורה שלכן אין ראוי להתפלל בעזרה שעושים לפני הבית הכנסת. 89. שם יח, וכתב המשנה ברורה שיש לחלק שבית המדרש הקבוע לרבים ללמוד תורה עדיף מבית הכנסת לכל האנשים, אבל בית המדרש הקבוע ללימוד יחיד רק לגביו עדיף מבית הכנסת, אבל לשאר האנשים שאין לומדים שם עדיף הבית הכנסת כי ברוב עם הדרת מלך. 90. רמ"א שם. 91. משנה ברורה נח, בשם המאמר מרדכי. 92. שולחן ערוך אורח חיים קמו, א. 93. ודוקא כשיש עשרה שנשארו, ובאופן שהיוצא כבר שמע קריאת התורה, או שיוצא לצורך גדול ודעתו לבוא מיד, משנה ברורה ב. וכתב התשב"ץ ג, צח שכל זה רק באקראי בעלמא אבל אסור לעשות כן בקביעות, ביאור הלכה. 94. מהדורא קמא או"ח ג, שמדבר שם מענין מה שנוהגים להקדים ערבית קודם צאת הכוכבים לפי שטורח הציבור להתאסף בלילה, שמקדימים קריאת שמע לפני זמנו כדי לקרות ולהתפלל בציבור, וכתב א. שהרבה פוסקים סוברים כ' יהודה שזמן ערבית אחר פלג המנחה. ב. שעדיף להקדים כדי להתפלל בציבור מאשר להתפלל בזמנה בלי מנין, והתרומת הדשן א כתב שרק מי שרגיל בפרישות יכול לפרוש מהציבור כדי להתפלל בזמן. 95. רלג, יד, וכתב שמשמע מהשולחן ערוך והרמ"א שלדין שנוהגים שלא להתפלל ערבית עד אחר צאת הכוכבים, יכול להתפלל מנחה גם אחר השקיעה.

אסוקי שמעתתא

ללמוד בשעת קריאת התורה; ולקרא או שני מקרא ותרגום; ובקריאת פרשת זכור ופרה כיון⁹⁶ שהתחיל הקורא לקרות בספר תורה, אסור לספר אפילו בדברי תורה, אפי' בין גברא לגברא⁹⁷, ואפילו אם השלים הוא הפרשה; ויש מתירים לגרום (פי' ללמוד) בלחש⁹⁸, ויש אומרים שאם יש י' דצייתי (פי' המשימין לבם) לספר תורה, מותר לספר (בדברי תורה); ויש מתירים למי שתורתו אומנתו; ויש מתירים למי שקודם שנפתח ספר תורה מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ספר תורה אלא לקרות, ומתחיל לקרות⁹⁹; ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי. וכל זה אינו ענין לפרשת זכור ופרשת פרה, שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכיון ולשומעם מפי הקורא; והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכיון דעתו ולשומעם מפי הקורא. ומכל¹⁰⁰ מקום מותר בין גברא לגברא לקרוא שני מקרא ואחד תרגום או פירוש רש"י.

חייב לקרוא פרשת השבוע שנים מקרא ואחד תרגום

אף¹⁰¹ על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום אפילו עמרות ודיבן¹⁰².

דף ה, ב

אין לעבור אחורי בית הכנסת כשהציבור מתפללים

אסור¹⁰³ לעבור חוץ לבהכ"נ בצד שהפתח פתוח בו, בשעה שהציבור מתפללים, מפני שנראה ככופר, כיון שאינו נכנס להתפלל; ואם נושא משאוי או שלבוש תפילין או שיש בית הכנסת אחר בעיר¹⁰⁴ או שיש לבית הכנסת זה פתח אחר (או שרוכב על הבהמה), מותר¹⁰⁴.

מי שאנוס יכול לקרוא שמע בשחרית מעלות השחר

ומי¹⁰⁵ שהוא אנוס, כגון שהיה משכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים, שלא יוכל לעמוד ולא לכיון אפילו פרשה ראשונה ואפילו עד (על) לבקר, או שבני השיירא (קראבאנא בלע"ז) הולכים מהרה ולא ימתינו לו כלל, יכול לקרותה עם ברכותיה משעלה עמוד השחר, דכיון שעלה עמוד השחר שפיר קרינן ביה ובקומך וגם שפיר מקרי יוצר אור. אבל אם אינו במקום גדודי חיה ולסטים, וגם אין בני השיירא נחפזים כ"כ, אפילו יוצא לדרך אחר שעלה עמוד השחר אינו קורא עד שיגיע זמנה.

מי שקרא קריאת שמע בשחרית בעלות השחר

אם¹⁰⁶ קראה משעלה עמוד השחר, אעפ"י שלא היה אנוס, יצא בדיעבד¹⁰⁷. ואם קראה בלא ברכות יחזור לקרותה בזמנה עם הברכות. ועיין לקמן סימן ס'.

הקורא קריאת שמע של ערבית אחר עלות השחר; כשלא נאנס וכשנאנס

הקורא¹⁰⁸ ק"ש של ערבית אחר שעלה עמוד השחר, קודם הגין החמה (פי' יציאת החמה מענין הנצו¹⁰⁹ הרמונים). לא יצא ידי חובתו¹¹⁰ אלא אם כן היה אנוס, כגון שכור או חולה וכיוצא בהן.

נאנס ולא קרא קריאת שמע בערבית עד עלות השחר יקרא

אם¹¹¹ נאנס ולא קרא ק"ש ערבית עד שעלה עמוד השחר, כיון שעדיין לא הגין החמה קורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע ערבית. ואם הוא גם אנוס שלא יוכל לקרוא קריאת שמע של שחרית בזמנה

ואם¹¹² היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים, לא יקרא אז ק"ש פעם שנית לצאת בה ידי חובת ק"ש של יום, שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור ולעשותה יום.

דף ט, א

הקורא שמע של ערבית אחר עלות השחר לא יאמר השכיבנו ואנוס¹¹³ שקרא אז לא יאמר השכיבנו, דכיון שעלה עמוד השחר אינו זמן שכיבה¹¹⁴. אבל¹¹⁵ שאר הברכות, דהיינו שנים שלפני ק"ש וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו, אומר.

זמן אכילת הפסח; מן התורה ומדרבנן

כבר¹¹⁶ ביארנו בכמה מקומות שאין הפסח נאכל אלא עד חצות¹¹⁷ כדי להרחיק מן העבירה ודין תורה שיאכל כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר.

אליבא דהלכתא

אלא בדבר המוכן ומתוקן שאין צריך שום תיקון מחדש, אבל בדבר שצריך הכנה ותיקון, כל שלא הוכן עדיין אין בזה משום 'אין מעבירין על המצוות', ולפי זה גם בבית הכנסת שעדיין מוחסר כניסה כדי להתפלל אין בזה משום 'אין מעבירין על המצוות' אם לא נכנס לתוכו, אבל אם נכנס לתוכו יש לו להתפלל שם משום 'אין מעבירין על המצוות'.

ט] תנאי האבני נזר באכילת אפיקומן אחרי חצות

האבני נזר¹¹⁹ כתב בטעם שאין לאכול אחר האפיקומן כדי שישאר הטעם בפיו,

ח] אם עדיף להתפלל בבית הכנסת הסמוך לביתו כשצריך לעבור דרכו הר צבי¹¹⁷ דן במי שצריך לילך לבית הכנסת שלו דרך בית הכנסת הסמוך לביתו אם שפיר עביד, או שיש בזה משום 'אין מעבירין על המצוות', וכתב להוכיח ממה שאמרו כאן לענין האיסור לעבור אחורי בית הכנסת כשהציבור מתפללים, שאין האיסור נאמר כשיש בית הכנסת אחרת בעיר, שאז יש לומר שהולך לבית הכנסת האחרת, ומוכח שאין בזה משום 'אין מעבירין על המצוות', והטעם כמו שכתב הש"ד חמד¹¹⁸ בשם הזרע יעקב שאין לומר 'אין מעבירין על המצוות'

96. שם ב. 97. שם ימשך הלימוד בעת הקריאה, והב"ח מיקל בין גברא לגברא, ועל כן מצד האליה רבה שללמוד עם אחרים מותר כי אין לחוש כל כך שמה ימשך, וכן מותר להורות אז הוראה, וגם ללמוד בעצמו המיקל בזה אין למחות בידו, משנה ברורה ו. 98. וגם לשיטתם מותר רק כשיש י' מלבדו ששומעים הקריאה, משנה ברורה ח. 99. וטעמם כיון שכבר התחיל במצוה וראו אנשי בית הכנסת שכבר קבע ללמוד לעצמו, משנה ברורה י. 100. משנה ברורה טו. 101. שולחן ערוך אורח חיים רפה, א. 102. ויש מחמירין שעטרות ודיבון; וכיוצא בזה שיש בהם תרגום ירושלמי שיש לקרות התרגום ירושלמי, משנה ברורה ג. 103. שולחן ערוך אורח חיים ז, ח. 104. שכיון שנושא משאוי או רוכב על בהמה ניכר שמחמת שטרוד בזה אינו נכנס, וכשלבשו תפילין נראה שיש עליו עול מלכות שמים ולא יבואו לחושדו, וכשיש בית הכנסת אחר בעיר יאמר הוראה שהוא מתפלל בשני, ולכן גם בבית הכנסת אחת כשיש כמה מנינים אין איסור, משנה ברורה. 105. שולחן ערוך אורח חיים נח, ג. 106. שם ד. 107. והיינו באקראי בעלמא דהיינו פעם א' בחודש, אבל הרגיל לעשות כן לא יצא אפילו בדיעבד אם לא בשעת הדחק, משנה ברורה יט. 108. שולחן ערוך אורח חיים רלה, ד. 109. שיר השירים ו, יא; ז, יג. 110. מן התורה יוצא כי נחשב 'בשכבך' כיון שיש קצת אנשים ששוכבים אז, אבל חכמים בטלו ממנו מצות קריאת שמע כיון שאיחר קריאתה מבלי אנוס, משנה ברורה ל, ומכל מקום אם רוצה לקרוא מותר כקורא בתורה, שער הציון לו. 111. שולחן ערוך אורח חיים נח, ה. 112. שם. 113. שולחן ערוך אורח חיים רלה, ד. 114. כיון שאין זה זמן שבני אדם הולכים בו לישון, אף שיש אנשים שעדיין שוכבים בו ולכן נקרא עדיין זמן שכיבה, משנה ברורה לג. 115. רמ"א שם. 116. רמב"ם קרבן פסח ח, טו. 117. או"ח א, נג. 118. מערכת א, קג. 119. או"ח שפא, ומפרש על פי זה מה שזכרנו 'על אכילת מצה' ולא 'לאכול מצה' משמע להבא, בהקדם מה שיש לבאר מה שלמד רבי אלעזר בן עזריה שאכילת פסחים עד חצות בגזירה שה מועברת בארץ מצרים בלילה הזה; מה להלן עד חצות אף אכילת פסח עד חצות, ולכאורה תמוה שהרי העברה בארץ מצרים היה ברגע חצות ממש, ואין לומדים לאכילת פסח עד חצות, וצריך לפרש שכיון שאי אפשר לאכול בחצות ממש על כרחך הפירוש שבחצות יהיה כבר בשר פסח נאכל, וכיון שכן שהמצוה שעד חצות יהיה נאכל, וכן לענין אכילת המצה והמרור שהמצוה לאוכלם עם הפסח, וכיון שמצוות מצה ומרור שהבגיע חצות יהיה כבר נאכל יותר טוב לברך בלשון לשעבר 'על אכילת'.

אסוקי שמעתתא

דף ט, ב

תחילת וסוף זמן קריאת שמע של שחרית; והזמן המובחר לקרותה

זמן¹²⁰ קריאת שמע של שחרית, משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת, ברחוק ד' אמות, ויכרנו. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות, שהוא רביעי היום¹²¹. ומצוה מן המובחר לקרותה כוותיקין (פי' תלמידים. ורש"י פי' אנשים עניים ומחבבים המצות) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה (פי' יציאת החמה כמו הנצו¹²² הרמונים) כדי שייסיי קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה. ומו שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד. שיעור¹²³ הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ.

זמן תפילת שחרית

זמן¹²⁴ תפלת השחר, מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב¹²⁵ ייראוך עם שמש, ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא¹²⁶. ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שלישי היום. ואם מעה, או עבר, והתפלל אחר ד' שעות עד חצות, אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא¹²⁷. ואחר¹²⁸ חצות אסור להתפלל תפלת שחרית.

יש לסמוך גאולה לתפילה

צריך¹²⁹ לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק לאחר שאמר גאל ישראל¹³⁰, רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין ונודמנו לו בין גאולה לתפלה מניח אז, ולא יברך עליהם עד אחר שיתפלל, אבל טלית לא יניח אז. ואם עד שלא אמר גאל ישראל נודמנו לו טלית ותפילין, מניחם, ולא יברך עליהם עד אחר תפלה¹³¹. ויש¹³² אומרים שקודם גאל ישראל¹³³ יברך על התפילין, והכי נהוג.

דף י, ב

אין לעמוד על גבי מקום גבוה להתפלל

המתפלל¹³⁴ לא יעמוד על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל (ואפי' אינו גבוהין ג'), ולא על גבי מקום גבוה, אלא א"כ היה זקן או חולה, או שהיה כוונתו להשמיע לצבור.

יחבר רגליו בתפילת י"ח

יכוין¹³⁵ רגליו זה אצל זה בכיוון, כאלו אינם אלא א', להדמות למלאכים דכתיב¹³⁶ בהן: ורגליהם רגל ישרה כלומר: רגליהם נראים כרגל אחד. אסור לאכול ולשתות קודם שיתפלל

אסור¹³⁷ לו להתעסק בצרכיו, או לילך לדרך, עד שיתפלל תפלת י"ח. (ויש מקילין, לאחר שאמרו מקצת ברכות, קודם שאמרו ברוך שאמר, וטוב להחמיר בזה), (תרומת הדשן סי' י"ח) ולא לאכול ולא לשתות, אבל מים מותר לשתות קודם תפלה, בין בחול ובין בשבת וי"ט. וכן אוכלים ומשקין לרפואה, מותר.

סוף זמן קריאת שמע של שחרית - לעיל ט, ב

לא קרא שמע בשחרית עד ג' שעות

אף¹³⁸ על פי שזמנה נמשך עד סוף השעה הג', אם עברה שעה ג' ולא קראה קורא אותה בברכותיה כל שעה ד' שהוא שלישי היום, ואין לו שכר כקורא בזמנה. ואם עברה שעה ד' ולא קראה, קוראה בלא ברכותיה כל היום.

קורא את שמע בין עומד בין יושב ובין שוכב

קורא¹³⁹ אותה מהלך או עומד או שוכב או רוכב ע"ג בהמה או יושב. קורא והוא שוכב על צדו. (מאחר¹⁴⁰ שכבר שוכב ואיכא מרחא לעמוד).

דף יא, א

הכונס את הבתולה פטור מקריאת שמע

הכונס¹⁴¹ את הבתולה פטור מק"ש ג' ימים אם לא עשה מעשה, מפני שהוא טרוד מרדת מצוה. והני מילי בזמן הראשונים, אבל עכשיו שגם שאר בני אדם אינם מכוונים כראוי, גם הכונס את הבתולה קורא.

אליבא דהלכתא

הענין הוא שישאר טעם ה'אפיקומן' בזמן המצוה, אבל אין צריך שישאר טעם ה'אפיקומן' אחר זמן המצוה, ועל כן לרבי אלעזר בן עזריה שזמן אכילת אפיקומן עד חצות צריך שיהיה טעם ה'אפיקומן' בפיו בסוף הזמן, ולכן מסיק שגם לשיטתו אחר חצות שכבר עבר הזמן מותר לאכול, ולכן כתב שאם בתחילת הסעודה או באמצעה רואה שהוא קרוב לחצות, יאכל כזית מצה על

120. שולחן ערוך אורח חיים נח, א, וכתב המשנה ברורה א שגם ברכות קריאת שמע אין לומר לפני זמן זה. 121. ולכתחילה אין לאחר עד אותו זמן, וג' שעות היינו שעות זמניות ורביעי היום הוא סוף הזמן, ולמגן אברהם מונים זמן זה מעלות השחר, ולגר"א מונים מגץ החמה, משנה ברורה ג, ד, ה. 122. שיר השירים ו, יא, ז, יג. 123. רמ"א שם, והמשנה ברורה ט הביא שיש גורסים עישור שעה, ושהגר"א כתב שצריך לומר שלישי עישור שעה. 124. שולחן ערוך אורח חיים פט, א. 125. תהילים עב, ה. 126. ומכל מקום לענין קריאת שמע שזמנה מוזמן שיכיר את חבירו, שזה אחר עלות השחר, אם רגיל לקרותו או אין יוצא אפילו בדיעבד, וכן אם רוצה להניח תפילין ולברך עליהן אין לברך לפני הזמן שיכיר את חבירו, משנה ברורה ד. 127. ויש פוסקים שסוברים שאם לא התפלל במזיד עד ד' שעות שוב אין יכול להתפלל כלל, לכן טוב שיתנה שאם פטור מצד הדין תהיה תפילתו נדבה, משנה ברורה ו. 128. רמ"א שם. 129. שולחן ערוך אורח חיים טו, ה. 130. וחמור יותר מאמצע הפרק, אלא דינו כאמצע התפילה שאין להפסיק מפני היראה כי אם כשיש חשש סכנה, משנה ברורה לט. 131. והטעם שלפני שאמר גאל ישראל יכול להניח הטלית והתפילין ובתוך כך להמשיך באמירה והנחתן לא תפסיק, אבל אחר שסיים גאל ישראל אם ניתחן יצטרך לשהות בשתיקה וחשוב הפסק, לכן מותר רק לתפילין שהנחתן יש להם יותר שייכות לתפילה מאשר טלית, משנה ברורה מא מד. 132. רמ"א שם. 133. היינו קודם שהתחיל ברוך אתה ה' של גאל ישראל, שלאחר מכן אסור להפסיק אלא יסיים גאל ישראל ויניח בלי ברכה, משנה ברורה מו. 134. שולחן ערוך אורח חיים צ, א, על גבי מטה וכסא אסור מפני שכשעומד עליהם הוא טרוד שמא יפול ולא יוכל לכוין בתפילתו, ועל גבי מקום גבוה אסור לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה', ובזמן וחולה התירו מפני שקשה לו לירד מהמיטה, וכן כשעומד להשמיע לציבור התירו כי אין בזה משום גבהות, משנה ברורה א ד ה. 135. שולחן ערוך אורח חיים צה, א. 136. יחזקאל א, ז, שכיון שמדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאילו הוא מלאך, משנה ברורה ב. 137. שולחן ערוך אורח חיים פט, ג, אמנם בשעת הדחק שצריך לילך לדרך ואין השיירה ממתנת לו עד שיתפלל יכול לליך ולהתפלל בדרך, משנה ברורה כ. 138. שולחן ערוך אורח חיים נח, ו והטעם שקורא בברכותיה אחר זמנה, כי ברכות אלו אינם שייכים לקריאת שמע שהרי אין מברכים 'אשר קדשנו במצותיו וציונו', אלא דינם כתפילה שהיא עד שלישי היום אלא שנתקן לאומרו קודם קריאת שמע. 139. שולחן ערוך אורח חיים טג, א. 140. רמ"א שם בשם רבינו יונה, והיינו כיון שכבר פשט חלוקו וטורח לו לעמוד ולחזור ללבוש, אבל אם שוכב בחלוקו יש לו לעמוד ולקרוא, משנה ברורה ג. 141. שולחן ערוך אורח חיים ע, ג.

אסוקי שמעתתא

אבל כיום ראשון אסור בתפילין

אבל¹⁴² כיום ראשון אסור להניח תפילין, מכאן ואילך חייב, אפי' באו פנים חדשות. ואחר¹⁴³ שהניח החמה ביום שני, מותר להניחם. אסור ליושב להחמיר לעמוד לקריאת שמע של שחרית מי¹⁴⁴ שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרונה מעומד, נקרא עבריין¹⁴⁵. בין¹⁴⁵ בקריאת שמע של יום ובין של לילה. ברכות קריאת שמע לפניו בשחרית - לקמן ע"ב
ברכות קריאת שמע בערבית
בערב¹⁴⁶ מברך שתים לפני ק"ש, ושתים לאחריה.

דף י"א, ב

ברכת יוצר אור; מזכירים מדת לילה ביום

ברוך¹⁴⁷ אתה ה' אל-הינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך - תקנו להזכיר מדת לילה ביום להוציא מלב האפיקורסים שאומרים שמי שברא אור לא ברא חושך.

ברכת אהבת עולם

ברכה¹⁴⁸ שנייה: אהבת עולם (ויש¹⁴⁹ אומרים אהבה רבה, וכן נוהגין בכל אשכנז), ואינה¹⁵⁰ פותחת בברוך, מפני שהיא סמוכה לברכת יוצר אור. ברכת אהבת עולם פוטרת ברכת התורה

ברכת¹⁵¹ אהבת עולם פוטרת ברכת התורה, אם למד מיד בלי הפסק.

ברכת התורה לפני הלימוד

צריך¹⁵² לברך בין למקרא בין למשנה בין לגמרא. בין¹⁵³ למדרש.

סדר ברכות התורה

ברכות¹⁵⁴ התורה אשר קדשנו במצותיו וציונו על דברי תורה, והערב נא וכו', ואשר בחר בנו.

סדר תפילת אנשי משמר

ואחר¹⁵⁵ שמעלין האיברים לכבש מתכנסין כולן ללשכת הגזית, והממונה אומר להם ברכו ברכה אחת, והן פותחין וקורין אהבת עולם ועשרת הדברות ושמע והיה אם שמע ויאמר ואמת ויצבי ורצה ושים שלום¹⁵⁶.

דף י"ב, א

שינה סדר הברכות יצא

סדר¹⁵⁷ הברכות אינו מעכב, שאם הקדים שנייה לראשונה יצא ידי חובת ברכות.

נשבת אנשי משמר מוסיפין ברכה

ובשבת¹⁵⁸ מוסיפין ברכה אחת והיא שיאמרו אנשי משמר היוצא לאנשי משמר הנכנס, מי ששכן את שמו בבית הזה ישכן ביניכם אהבה אחוה שלום וריעות.

לקח בידו שכר והתחיל הברכה על דעת לומר שהכל וסיים הגפן היה סבור שזה יין והתחיל על דעת לומר הגפן וסיים שהכל

לקח¹⁵⁹ כוס של שכר או של מים ופתח ואמר: ברוך אתה ה' אל-הינו מלך העולם, על דעת לומר שהכל, ומעיה ואמר: בורא פרי הגפן, אין מחזירין אותו מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין; ויש¹⁶⁰ שפסקו שמחזירין אותו, וכן עיקר.

אליבא דהלכתא

לגמרי איזה דבר מה שהתירה התורה, ומסיק שעדיין הדבר צריך עיון, והמסילת ישרים¹⁶⁴ כתב לבאר מה שאסור להחמיר בקריאת שמע, על פי מה שביאר בגדרי החסידות שהבא להתחסד חסידות אמיתי צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם, ואף מעשה שנראה טוב אם תולדותיו רע אין לעשותו, והביא דוגמא מענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שהיה ענין כבוד לישראל מפני המחלוקת הגדולה שרבתה ביניהם, וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם, הנה קיומה של תורה שגמר דין זה ישאר בכל תוקף לעד ולעולמי עולמים ולא יחלש בשום פנים שלא תעשה תורה חס ושלוש כשני תורות, ולכן יותר חסידות הוא להחזיק כבית הלל אפילו לקולא מלהחמיר כבית שמאי.

י' בגדר 'הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט'

יש לעיין בטעם שאסרו בקריאת שמע להחמיר כבית שמאי לקרוא בשחרית בעמידה ובערב בשכיבה, והעושה כן נקרא עבריין, והרי בהרבה דברים נוהגים להחמיר יותר משורת הדין, וכעין זה הקשה הבאר שבע¹⁶¹ על מה שאמרו¹⁶² 'כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט', וכן אמרו¹⁶³ 'לא דיין מה שאסרה תורה אלא שאתה מחמיר על עצמך', שהרי אנו עושין הרבה דברים שאנו פטורים מן הדין משום חומרא ופרישות, וכמו שצונו החכמים 'קדש עצמך במותר לך' וכן אמרו 'ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת', וכתב שמא יש לומר שלא אמרו 'קדש עצמך במותר לך' אלא דוקא שלא ילך אחרי מותרות, וכעין זה מה שדרשו 'עשו משמרת למשמרת', אבל לא לאסור עליו

142. שולחן ערוך אורח חיים לח, ה, והיינו כיום ראשון לאבילות ולמנחמים והיינו אפילו ביום הקבורה שאינו יום המיתה. 143. שולחן ערוך יורה דעה שפח, א. 144. שולחן ערוך אורח חיים סג, ב. ואין לו לעמוד אפילו אם אין עושה כן משום דברי בית שמאי אלא כדי לעורר הכוונה וכו', ומכל מקום בדיעבד אין צריך לחזור, משנה ברורה ה. 145. משנה ברורה שם בשם הבית יוסף, וביאר שם הבית יוסף שאם עומד ביום עובר על דברי בית הלל, שנראה כעושה כבית שמאי, ואם בלילה הרי הוא עבריין כיון שאף כדברי בית שמאי לא עשה, והחידושי הגהות ביאר הטעם שביום הרי הוא עבריין משום שיכול לכוין יותר כשהוא מיושב. 146. שולחן ערוך אורח חיים רלו, א. 147. שולחן ערוך אורח חיים נט, א. 148. שם ס, א. 149. רמ"א שם, והיינו דוקא בבוקר אבל בערב אומרים 'אהבת עולם', והטעם שנוהגים לומר בבוקר 'אהבה רבה' שכן כתוב 'חדשים לבקרים רבה אמנותך', משנה ברורה ב. 150. שולחן ערוך שם. 151. שולחן ערוך אורח חיים מז, ז שכוין שנתקן העיקר לקריאת שמע לא נראה ככרכת התורה אלא בלומד מיד, וכתב הלבוש שאף שאחר כך מסיים התפילה אינו הפסק כשלומד מיד אחר התפילה, משנה ברורה טו. 152. שם ב. 153. רמ"א שם. 154. שולחן ערוך אורח חיים מז, ה, והמנהג לומר 'לעסוק בדברי תורה', משנה ברורה ח. 155. רמב"ם תמידין ו, ד. 156. וכתב הכסף משנה שרבינו כתב 'שים שלום' במקום ברכת כהנים האמור במשנה שם, משום שלא היה שם ברכת כהנים עד לאחר הקטרה, אלא שהמשנה קוראת ל'שים שלום' ברכת כהנים מפני שסמוך לה. 157. שולחן ערוך אורח חיים ס, ג וכתב המשנה ברורה ה שהוא הדין אם אמר ברכת אמת ויצבי קודם קריאת שמע או שברכות אלו אמר אחר קריאת שמע או אפילו אחר התפילה. 158. רמב"ם תמידין ו, ד. 159. שולחן ערוך אורח חיים רט, א. 160. משנה ברורה א, שכן דעת רוב הפוסקים. 161. כא. 162. תני חזקיה ירושלמי שבת ז, א, ובתחילה רצה ליישב שלא אמרו כל הפטור מן הדבר וכו' אלא בדבר שלא יכול לבוא לידי איסור שאז לא שייך בו חומרא או פרישות, אלא שכתב ששם הירושלמי מביא את דברי חזקיה לענין המתחיל בסעודה לפני שהגיע זמן התפילה שהדין 'אם מתחילין אין מפסיקין', והמחמיר להפסיק נקרא הדיוט, אף שיכול לבוא לידי איסור שישכח להתפלל. 163. ירושלמי נדרים כט, א, דרשו כן על מה שאסור אדם על עצמו בנדר. 164. כ.

אסוקי שמעתתא

היה סבור שזה יין והתחיל על דעת לומר הגפן וסיים שהכל ויש¹⁶⁵ אומרים שאם לקח כוס שכר או מים וסבור שהוא של יין ופתח: ברוך אתה ה' אל-הינו מלך העולם, על דעת לומר בורא פרי הגפן, ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל, יצא¹⁶⁶.

לקח בידו יין והתחיל הברכה על דעת לומר שהכל וסיים הגפן וכל¹⁶⁶ שכן אם היה בידו יין וסבור שהוא מים ופתח אדעתא לומר שהכל, ונזכר וכיך בורא פרי הגפן שיוצא, שהרי אף אם סיים שהכל יצא. לקח בידו שכר ובירך בורא פרי הגפן ותוך כדי דיבור סיים שהכל

לקח¹⁶⁷ כוס של שכר או מים, ובירך: ברוך אתה ה' אל-הינו מלך העולם בורא פרי הגפן, ותוך כדי דיבור נזכר שטעה, ואמר: שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו: ברוך אתה ה' אל-הינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו, יצא. מעה בשחרית ואמר מעריב ערבים

אם¹⁶⁸ טעה ואמר אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד ואמר: יוצר אור, וגם סיים יוצר המאורות, יצא. אבל אם אמר: בדברו מעריב ערבים ולא אמר: יוצר אור, או לא סיים יוצר המאורות, לא יצא. ואם אמר: יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים מעריב ערבים, לא יצא. והוא¹⁶⁹ הדין אם לא אמר תחלה רק יוצר אור, אם סיים מעריב ערבים לא יצא. אבל אם סיים: יוצר המאורות, כיון שפתח יוצר אור יצא, אף על פי שהפסיק במעריב ערבים.

אחר קריאת שמע בשחרית ואמר אמת ויציב ובערבית אמת ואמונה

כל¹⁷⁰ מי שלא אמר אמת ויציב שחרית, ואמת ואמונה ערבית, לא יצא ידי חובת המצוה כתקנה. מי¹⁷¹ שהוא אנוס ורחוק ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר ק"ש, יקרא ק"ש עד אמת וימתין לומר שאר הברכות עד שיתפלל שאז יאמר ויציב ונכון וכו' ויתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפלה. המתפלל כורע בברוך כשכורע¹⁷², כורע בברוך, וכשזוקף, זוקף בשם.

דף יב, ב

סדר הבריעה

כשהוא¹⁷³ כורע, יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף, זוקף בנחת ראשו תחלה¹⁷⁴, ואח"כ גופו, שלא תהא עליו כמשאוי.

בעשרת ימי תשובה יש לומר 'המלך הקדוש' 'המלך המשפט'; והדין בשמעה

בעשרת¹⁷⁵ ימי תשובה אומר: המלך הקדוש, המלך המשפט; ואם מעה או שהוא מסופק אם הוא בהמלך הקדוש, חוזר לראש; ואם הוא בהמלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר; ואם לא נזכר עד שעקר רגליו, חוזר לראש. מיהו¹⁷⁶ אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט.

אומרים פרשת 'ויאמר' בלילה

אף¹⁷⁷ על פי שאין מצות ציזית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע.

פרק שני

דף יג, א

הקורא בתורה והגיע זמן קריאת שמע

הקורא¹⁷⁸ את שמע ולא כוון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל, לא יצא ידי חובתו. והשאר, אם לא כוון לבו אפילו היה קורא בתורה, או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע, יצא, והוא שכוון לבו בפסוק ראשון.

לשאול בשלום ולהשיב בין הפרקים ובאמצע הפרק

בין¹⁸⁵ הפרקים, שואל בשלום אדם נכבד¹⁸¹, ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע, שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון: אביו או רבו, או מי

אליבא דהלכתא

יא [א] ספק ברכות להקל בברכות הנהנין

לאדם להנות בעולם הזה בלא ברכה, על כן כשהוא מסופק אסור לו לאכול, ולכן גם אין נחשב לברכה לבטלה כיון שאין יכול לאכול אם לא יברך שוב, והמצפה איתן ביאר שכיון שהסמיכו¹⁸³ דין שאסור להנות מהעולם הזה בלי ברכה לפסוק יש להחשיבו כספק תורה שיש להחמיר בו¹⁸⁴.

יב] אם מפסיקים שמע לברכת רעמים

השולחן ערוך¹⁸⁵ פסק שהקורא קריאת שמע קדיש וקדושה יש לו להפסיק לענות, כי לא גרע משואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, וביאר המגן

הלוקח שכר וסבר שהוא יין ופתח לומר ברוך אתה וכו' על דעת לסיים בורא פרי הגפן, ולפני שסיים נזכר שהוא שכר וסיים שהכל, הגמרא העלתה דין זה בבעיא דלא איפשטא, והתוספות¹⁸⁰ הביאו שנחלקו הרי"ף ור"י להלכה בדין זה שהרי"ף פסק לקולא שיצא וכן נפסק בשולחן ערוך, ור"י פסק שלא יצא, וביארו האחרונים¹⁸¹ הטעם שאין מקילים לומר שיצא, מכוח הכלל ש'ספק ברכות להקל' כי אין זה שייך בברכות הנהנין, רבי עקיבא אייגר¹⁸² פירש שכיון שאסור

165. שולחן ערוך שם. 166. רמ"א שם. 167. שולחן ערוך אורח חיים רט, ב. 168. שולחן ערוך אורח חיים נט, ב, ומשמע שאם לא נזכר לומר 'יוצר אור' מיד בתוך כדי דיבור ל'מעריב ערבים', אלא נזכר רק אחר כדי דיבור לא יצא, כן כתב הפרי מגדים בשם הב"ח והפרישה, אבל הדרך החיים פסק שאפילו נזכר רק קרוב לוסף הברכה כל שלא גמר הברכה יאמר יוצר אור עד סוף הברכה ויוצא וכן יש לנהוג, משנה ברורה ב. 169. רמ"א שם. 170. שולחן ערוך אורח חיים טו, י, ועל כן אחר התפילה כשיאמר אמת ויציב או אמת ואמונה טוב שיחזור ויקרא עם זה קריאת שמע כמבואר לעיל ס, ב. 171. רמ"א שם, וכל זה באופן שבשעה שהתחיל להתפלל היה סבור שיש לו זמן כראוי, ואחר כך נתחדש לו אונס שחייב להפסיק אחר קריאת שמע לפני אמת ויציב, אבל מי שיועד תחילה שאין לו זמן לומר אמת ויציב עם הקריאת שמע, אין ראוי שיתחיל ברכות יוצר אור וכו' עד אמת ויציב, אלא יקרא קריאת שמע בלי ברכותיה, וכשיהיה לו זמן יקרא קריאת שמע עם ברכותיה ויתפלל. 172. שולחן ערוך אורח חיים קיג, ז, והוסיף הביאור הלכה שבכריעה שבתחילת הברכה אם ירצה יכול שלא לזקוף עד סמוך לסיים הברכה, אלא שאם רוצה לזקוף מיד יש לו לזקוף בה'. 173. שם ו, כשאומר ברוך יכרע גופו וכשאומר אתה ישחה עד שיתפוקו כל החוליות שבשדרה, מגן אברהם בשם הוזהר ושל"ה. 174. והשערי תשובה א כתב בשם תלמידי האר"י והוא לשון 'רעיא מיהמנא' פרשת עקב שיש לזקוף הראש ואחר כך הגוף. 175. שולחן ערוך אורח חיים תקפב, א. 176. רמ"א אורח חיים קיח, א, שכיון שזוכיר 'מלך' אין צריך לחזור. 177. רמב"ם הלכות קריאת שמע א, ג, וכתב הלחם משנה שאף שיש בה ציווי זכירת כל המצות, כיון שאין הזכירה באה אלא על ידי ציזית שכתוב 'וראיתם אותו וזכרתם' וציזית אינו נוהג בלילה, לא היה ראוי להזכירה אלא מפני שיש בה יציאת מצרים שזוכירין אותה אפילו בלילה. 178. שולחן ערוך אורח חיים ט, ה, כוונה זו היינו להתבונן ולשוט על לבו מה שהוא אומר, אבל כוונה לצאת צריך לכל הפרשיות, ויש אומרים שגם כוונה לצאת לעיכובא רק בפסוק ראשון, משנה ברורה יא. 179. שולחן ערוך אורח חיים טו, א, ומה שהותר לשאול ולהשיב כדי שלא יבוא לידי שנאה, ולכן לא יאין לשאול או להשיב בשלום כלל אפילו בפסוקי דומרה, משנה ברורה ב. 180. ד"ה לא. 181. רבי עקיבא אייגר ומצפה איתן. 182. בגליון הש"ס. 183. לקמן לה, א אמר שמאל שנתנה מהעולם הזה בלי ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה. 184. וכתב שכעין זה מצינו שבת לד, א שחלוק דין עירובי תחומין מעירובי חצירות לענין בין השמשות, שמערבין עירובי חצירות כיון שזה חומרא מדרבנן, ועירובי תחומין אין מערבין בין השמשות, ופירש שם רש"י שאף למאן דאמר תחומין דרבנן כיון שהסמיכוהו לפסוק בעירובין נא, א אין יכול לעשותו בין השמשות. 185. אורח חיים טו, ג.